

Vedad Muharemović (2019):
SAVREMENOST NACIONALIZMA
(Academia Analytica, Sarajevo, 220 str.)

Knjiga autora Vedada Muharemovića nastala je kao rezultat ponovnog promišljanja i preoblikovanja materijala i sadržaja doktorske disertacije pod nazivom „Istraživanje nacionalizma u savremenim društvenim konstelacijama“, koju je autor odbranio 2014. godine na Filozofskom Fakultetu Univerziteta u Sarajevu. U samoj osnovi se bavi pitanjem zašto i kako nacionalizam nastavlja da figurira kao najdominantnija politička ideologija savremenog sveta, uzimajući u razmatranje tri nivoa analize; kroz različite teorije o procesima izgradnje nacija i nacija-država, kao konačne objektivizacije nacionalističkih projekata, skicirano je razumevanje izgradnje odnosa na makronivou, kao i razumevanje veze modernitet – nacija – država; na mezonivou pokušavaju se razumeti rutinizirane prakse i institucije koje nastaju unutar takvog sistema; i na mikronivou razmatra se povezanost nacionalističke ideologije sa kulturnim obrascima, „javnom kulturom“ i odatle proisteklim dominantnim društvenim normama i vrednostima koji utiču na izbore i oblikuju identitete, delovanje i obrasce razmišljanja individua. Naslov knjige je izmenjen u odnosu na prvobitni naziv doktorske disertacije, s osnovnim ciljem da se istakne „Savremenost nacionalizma“, odnosno aktuelnost, akomodativnost i društvena, politička i kulturološka rezonantnost nacionalizma, time značajno se odmičući od teoretičara/ki koji prepoznaju navodno smanjenje ili pak potpuni gubitak značaja nacije i nacije-države u savremenom globalizovanom svetu.

Da bi to objasnio, autor koristi sintagmu *imanentni nacionalizam* koji eksplicira kroz poglavlja, prvo nam nudeći teorijski input i kontekstualizaciju pojmova kojima barata, da bi došao do kristalizacije samog koncepta, kojim nastoji da istakne perspektivu koja je usmerena na problem društvenih konflikata i na samu društvenu realnost što stoji izvan udobnosti kabinetskog promišljanja, koji u svojoj zatvorenosti u apstrakcijama ostaju na tome da „vrše opis i reprezentaciju stanja kakva bi trebala da budu u nekom deontičkom smislu, bez sposobnosti da kreiraju društveni i politički instrumentarij koji bi to faktički i objektiviralo“ (str. 157). Zato se samim konceptom *imanentni nacionalizam* ističe i eksplicira stalna prisutnost nacionalističke ideologije ukazujući na to da razmišljanje u okvirima nacija-država nije samo metodološka pogreška u društvenim razmatranjima već duboko ukorenjeno u modernitet i sa daleko ozbiljni-

jim konsekvencama. Autor postavlja pitanje – da li društveni svet može biti preustrojen novim sociološkim realitetima u kojima društvene relacije neće biti oblikovane državama-nacijama, nacionalizmima, i ako može, da li ta nova hipotetička konstelacija može zameniti sve attribute koje je obezbeđivao nacionalizam. To pitanje postavlja iz perspektive koja otvara pogled na društvenu realnost i iskustvo konflikata, nasilja i ratova vođenih u ime nacionalizma, pri tome istovremeno pokušavajući rasvetliti pitanje geneze nacionalizama na način da se shvati njegova uloga unutar savremenog društvenog sveta da bi se shvatili razlozi zašto nacionalizam i dalje ostaje dominantnom ideologijom. Knjiga se sastoji od četiri poglavlja i post scriptuma. U prvom poglavlju se iz različitih teorijskih perspektiva objašnjavaju pretpostavke i determinante generisanja nacionalizma u epohi evropske modernosti. Autor se posebno osvrće na promišljanja Durkheima, Hobsbawma i Gellnera koji ističu povezanost moderniteta i nacionalizma. Izdvajaju se promišljanja o visokoj kulturi i invenciji tradicije koji omogućavaju reprodukciju ideologije moderniteta. Durkhem vidi nacionalizam kao „religija moderniteta ili kao funkcionalni ekvivalent historijskih religija“ (Santiago, 2012, 4), pri čemu on ističe da se elementi religijskog, sakralnog i kolektivnog ne gube već transformišu i i akomodiraju u epohi modernih društava, čime se u stvari sekularne ideje bratstva, jednakosti i slobode sakraliziraju i to u formi nacije i nacionalizma, koji kao ideologija ima kapacitet da sastavi i proste seljake i privilegovane elite u jedno. Hobsbawm na tom tragu detektuje usku vezu moderniteta i rađanja nacionalističke svesti: „rođendan političke ideje nacije i godina rođenja ove nove svijesti jeste 1789, godina Francuske revolucije“ (Hobsbawm, 1993). Hobsbawm u početnom razvoju nacionalizma prepoznaje njegovu značajnu ulogu u konstruisanju nacija-država i u borbi za dekolonizaciju vanevropskih zemalja. Međutim, isto tako ističe: „zaključiti da je riječ o ‘opadanju’ važnosti nacionalizma kao ‘vektora povijesne promjene’, u usporedbi s njegovom ulogom u stotinu godina od 1830. do kraja Drugog svjetskog rata, može izgledati kao namjerno sljepilo“ (Hobsbawm, 1993, 179). Gellner ističe da je nacionalizam primarno politički princip, koji drži neraskidivim vezu političke i nacionalne komponente (Gellner, 1983), time želi da istakne simbolički i politički instrumentarij koji je osiguran ideologijom nacionalizma unutar država-nacija.

Posledično Gellner jezik i kulturu posmatra kao ukorijenjene u nacionalističkoj ideologiji čiji je cilj stvoriti okvir i obrasce koji će učiniti nepromjenjivim i neupitnim ideologiju nacionalnog i političkog suvere-

niteta. U takvom konstruisanom sistemu građani su nužno potrebni kao nacionalisti da bi ga reprodukovali kroz afirmaciju ideja svoje države-nacije. „Nacionalizam nije buđenje i isticanje onih mitskih, pretpostavljenih prirodnih i datih jedinica. Riječ je, suprotno, o kristaliziranju novih jedinica prikladnih za uvjete koji sada dominiraju, premda, priznajemo, uzimajući kao svoj sirov materijal kulturna, historijska i druga naslijeđa iz prednacionalističkog svijeta“ (Gellner, 1997, 49). Drugo poglavlje se bavi kritičkom analizom etnosimbolizma koji, prema autorovom mišljenju, nudi nadopunu modernističkim interpretacijama nacija i nacionalizma ističući etnije i kulturnosimboličku dimenziju, koju predstavnici etnosimbolizma prepoznaju kao glavni faktor koji omogućava kontinuitet nacija i nacionalizma. Autor naročito ističe postavke Smitha koji, pored modernističkih pretpostavki izgradnje nacionalnog identiteta što podrazumjevaju teritorijalizaciju, masovno obrazovanje, ekonomsku unifikaciju i pravnu standardizaciju, ističe i kulturnosimboličku komponentu koja uvodi u razmatranje analize fokusirane na kolektivno kreiranje mitova i etnohistorijsku selektivnost. U trećem poglavlju se razmatra odnos između pojedinca kao društvenog aktera i refleksivnog subjekta i ističe problem nemogućnosti „pogleda niotkuda“. U četvrtom poglavlju se postavlja pitanje „Može li globalizam bez Levijatana nacionalizma“ s ciljem da se istakne problem ignorisanja društvene prakse i stvarnosti koja dovodi do kontrapozicije u formi kozmopolitizma što stoji u funkciji neoliberalnih interesa. Autor nam naglašava Calhounov stav da „Kozmopolitizam – iako ne nužno i kozmopolitska demokratija – sada jeste uveliko projekt kapitalizma, te cvjeta u vrhu menadžmenta multinacionalnih korporacija i još više u konzultantskim firmama koje im služe. Takav kozmopolitizam često udružuje elite preko nacionalnih granica dok obični ljudi žive u lokalnim zajednicama“ (Calhoun, 2002, 106). Takva forma obrtanja pozicija i selektivne percepcije društvene stvarnosti dovodi do toga da se u ime kozmopolitizma i globalizacije vrši eksploatacija manjih, nerazvijenih ili tranzicijskih sociopolitičkih entiteta, zajednica i država. Autor ukazuje na neraskidivu vezanost ideja o naciji u formi ideologije nacionalizma sa konkretnim objektivizacijama u formi nacija-država i institucijom građanstva, koje leže u temelju svakodnevnih odnosa i u globalizovanom svetu, te su tako i danas prepoznati kao dominantni diskursi o nacionalnoj sigurnosti i nacionalnoj solidarnosti koja je nužno ekskluzivna prema spolja (Močnik, 1998), u šta smo se uverili još jednom i u doba pandemije.

Zato nam autor naglašava da se u takvim konstelacijemam odnosa nacionalna država javlja kao politički izraz legitimiteta unutar kojeg se

odigravaju i kreiraju svi oblici individualnih i kolektivnih iskustava, društvenih institucija i praksi. „Nacionalizam posjeduje subliman karakter; njegova „upotrebna vrijednost“ nije ishabana u eri globalizma iz najrazličitijih razloga. Neki od razloga se tiču osjećaja solidarnosti, nacionalne distinktivnosti i orijentiranosti u pluralnom svijetu, neki pripadaju vanrednim društvenim i povijesnim okolnostima u kojima se u ime nacionalističkog diskursa ili nacionalističke ideje ozbiljuju različite vrste nasilja, genocida i istrebljenja koji često nemaju nikakvu vezu s ideologijom nacionalizma, ali im ista ideologija služi kao efikasan instrumentalni organon kada se politički akteri pozivaju na zaštitu identiteta nacije i na svetost „nacionalne sigurnosti“ (Muharemović, 2019, 199). Govor o prisutnosti nacionalizma kao čisto teorijskog i metodološkog problema, koji je moguće otkloniti jednostavnim promišljanjem izvan zamke nametnutog okvira, zanemaruje sitno tkanje kompletne ere moderniteta, u čijem nasleđu i danas živimo kroz direktan uticaj na institucionalne postavke, kulturnu izgradnju, pamćenje i kulturno nasleđe i izgradnju kolektivnih i individualnih identiteta i odnosa među njima. Za razliku od promišljanja i zahteva koji se povezuju sa konceptom metodološkog nacionalizma, koji prvenstveno ukazuju na grešku u teorijskim i metodološkim postavkama u istraživanjima, autor ističe znatno pesimističniji pogled na društvenu realnost. Kroz sintagmu *imanentni nacionalizam* naglašava da je u društvenoj praksi uvek nužno prisutno vrednovanje, promišljanje i odnos prema drugome kroz obrasce koji su u uskoj vezi sa ideologijom nacionalizma, kao nasleđe moderniteta, stvaranja država-nacija i svih inih institucija, te da je samim tim razmišljanje izvan okvira nacija fantazmagorija neoliberalnog sistema koja teži tome da drži sve kontranarative izvan prostora i vremena svakodnevnog života i društvenih i političkih praksi i samim tim da se izgube kapaciteti za pronalazak bilo kakve alternative. Ideologija nacionalizma, udružena sa procesima i praksama izgradnje modernog društva, kako autor ističe, ne sme se podvesti samo pod metodološku grešku već osvestiti njegova imanentnost i društvena realnost, jer nastavlja da kroji svakodnevne prakse i odnose.

Tatjana ŽARKOVIĆ, MA
Znanstveno-istraživački inkubator (ZINK)
Univerzitet u Sarajevu, Filozofski Fakultet
Franje Račkog 1, 71000 Sarajevo
tatjana.zarkovic@ff.unsa.ba